

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

Yazışma adresi
Correspondence address

Berna AKÇAKOCA
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelikte Öğretim Anabilim Dalı,
Karaman, Türkiye

bernasarioglu.akcakoca@gmail.com

Bu makalede yapılacak atıf
Cite this article as

Akçakoca B, Orgun F.
Hemşirelikte Rol, Yeterlik ve Yetkinlik:
Kavram Çalışması

Akd Hemşirelik D 2025; 4(3): 122-130

 Berna AKÇAKOCA
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelikte Öğretim Anabilim Dalı,
Karaman, Türkiye

 Fatma ORGUN
Ege Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi,
Hemşirelikte Öğretim Anabilim Dalı,
İzmir, Türkiye

Geliş tarihi / Received : 10 Mart 2025

Kabul Tarihi / Accepted : 11 Eylül 2025

Hemşirelikte Rol, Yeterlik ve Yetkinlik: Kavram Çalışması

Role, Competency and Proficiency in Nursing: Concept Study

ÖZ

Amaç

Bu çalışmanın amacı hemşireliğin daima gündeminde olan rol, yeterlik ve yetkinlik kavramlarının mevcut tanımlarını iyileştirmek, bu kavramlar hakkındaki çatışmaları çözmek, teorik tanımları keskinleştirmek ve kavramları ana dile uygun şekilde yeniden düzenleyerek hemşirelik alanında kullanılabilecek güncel ve sade tanımlar yapmaktır.

Yöntem

Çalışma aşamalarında Rodger'ın kavram analizi yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte çalışmayı destekleyici olarak nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış ve tanımların ulusal çapta kabul edilirliliğini arttırmak amacı ile paydaş görüşleri alınmış bu aşama için çalıştay düzenlenmiştir.

Bulgular

Çalışmada elde edilen literatür taraması, bireysel görüşme ve çalıştay verileri dahilinde hemşirelikte rol, hemşirelikte yeterlik ve hemşirelikte yetkinlik kavramlarının güncel tanımları yapılmıştır.

Sonuç

Çalışma sonucunda hemşirelikte rol, yeterlik ve yetkinlik kavramlarının tanımları güncellenmiş, mesleğe ve ana dile uygun şekilde düzenlenmiş hemşirelik alanında kullanılabilecek tanımları yapılmış ve alanda bu şekilde kullanımı önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Hemşirelik, rol, yetkinlik, yeterlik

ABSTRACT

Aim

This study aims to refine the current definitions of the concepts of role, competency, and proficiency, which are always on the agenda of nursing, to resolve conflicts about these concepts, to sharpen theoretical definitions, and to create current and simple definitions that can be used in the field of nursing by reorganizing the concepts in a way that is appropriate to the native language.

Method

Rodger's concept analysis method was used in the study phases. In addition, the interview technique, one of the qualitative research methods, was used to support the study, and stakeholder opinions were obtained to increase the national acceptance of the definitions, and a workshop was organized for this stage.

Result

Within the scope of the literature review, individual interviews and workshop data obtained in the study, current definitions of the concepts of role in nursing, competency in nursing and proficiency in nursing were made.

Conclusion

As a result of the study, the definitions of the concepts of role, competency, and proficiency in nursing have been updated in a way that is current, appropriate to the profession and native language, definitions that can be used in the field of nursing have been made, and it has been suggested that they be used in this way in the field.

Keywords

Nursing, role, competency, proficiency

Alanla İlgili Bilinenler

- Hemşirelikte rol, yeterlik ve yetkinlik kavramlarının çeşitli zamanlarda farklı tanımları ve açıklamaları yapılması,
- Özellikle yetkinlik ve yeterlik kavramları konusunda çelişkili tanım ve açıklamaların olması.

Makalenin Alana Katkısı

- Hemşirelikte rol yeterlik ve yetkinlik kavramlarının ana dile uygun, sade ve güncel olarak tanımlanmasının alanda kavramlar arası karışıklığı azaltması,
- Bu tanımların hemşirelik\sağlık bilimleri alanında yapılacak çalışmalar için geçerliği, güvenilirliği ve anlaşılabilirliği artırması
- Kavram tanımlamalarının alandaki kavramlar sözlüğüne katkıda bulunması.

GİRİŞ

Bilimsel araştırma süreçlerinde çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Ülkemizde en sık karşılaşılan sorunlardan biri de kavram karmaşasıdır. Literatürde disiplinler arası olmasının yanında aynı bilim alanında dahi bir kavramın farklı kullanım ve tanımlarına rastlanmaktadır. Çalışılan bilim alanında kavramlar doğru seçilmemiş, yeterince geliştirilmemişse yapılan çalışmanın anlaşılması, amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi mümkün olmayacaktır (1).

Kavram; düşünce ve olguları adlandırırken onları ayırmak ve birleştirmek suretiyle anlamlandıran bir sınıflandırma, akıl yürütme ürünü olarak açıklanabilir (2). Kavramlar nitel ve nicel verilerin ne amaçla kullanılacağına karar verir. Bununla birlikte araştırmalarda istatistiksel işlemin kuramsal değerinin önce kavramla ilgili olduğuna vurgu yapılmaktadır (3). Kavram çalışmaları özellikle sorunun tanımlanması ve soruna ilişkin bilgi toplanması aşamalarında sistematik bir yaklaşım sunarak sorunun bütün boyutları ile irdelenmesine olanak sağlamaktadır (4). Bu yüzden üzerinde çalışılan konunun kavramlarının anlaşılır ve iyi açıklanmış olması araştırmanın geçerliği, güvenilirliği ve kalitesi açısından önemlidir. Hemşirelikte rol, yetkinlik ve yeterlik kavramları literatürde kabul görmüş, hemşirelik alanında ayrı ayrı öneme sahip olan ve sıklıkla bir arada karşımıza çıkan kavramlardır. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların da gündeminde olan bu konular mesleğin geleceği açısından önemli görülmektedir (5, 6, 7, 8, 9). Ancak yapılan literatür taramaları sonucunda özellikle yetkinlik ve yeterlik kavramlarının çeşitli şekillerde ve anlamlarda veya birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde kavramların, özellikle çevirilerinin benimsenip yaygınlaştırılması onların doğru tanımlanıp kullanılması açısından sıkıntılara sebep olan en büyük etkenlerdendir (1). Uluslararası çalışmalarda ortak dil olarak kullanılan İngilizce'de de özellikle yeterlik ve yetkinlik (competence, competency, proficiency vb.) kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu karışık kullanım, zaten var olan karmaşayı çıkmaza götürmektedir (10,11).

Uluslararası çalışmalarda sağlık bilimlerinde kavram çalışmaları sıklıkla karşımıza çıksa da ülkemizde bu konuda eksiklik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda birbiri ile bağlantılı ve çoğu zaman iç içe gördüğümüz bu üç kavramın ana dile uygun olarak sade, net ve ulusal tanımlarının yapılması hemşirelik\sağlık bilimleri alanında yapılacak çalışmalar için geçerliği, güvenilirliği ve anlaşılabilirliği artıracak, alandaki kavramlar sözlüğüne katkıda bulunacaktır. Bunun yanında hemşirelikte yetkinlik ve yeterlik kavramlarının netleşmesi güncel hemşirelik rollerinin belirlenmesinde de etkili olacaktır. Yetkinlik ve yeterliklerin netleşmesi rollere, roller de mesleğin gelişimine ve profesyonelleşmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Hemşirelik kavramları; klinik uygulamalar ve nitel araştırmalar ile gelişim göstermiş olup hemşirelikte profesyonellik açısından önemli bir yere sahiptir (12,13). Kavram araştırmalarında birçok yöntem ve strateji olmakla birlikte Rodgers; kavram çalışmalarında yöntem seçiminin sağlam felsefi gerekçelere ve çalışmanın amacına uygunluğa dayanması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, bu yöntemlerin değerlendirme sürecine ilişkin kesin bir araç olmadığı ve yöntem seçiminin araştırmacının sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır (14,15). Kavram geliştirme çalışmaları incelendiğinde birçoğunun yöntem seçiminde kavrama yönelik mantığın esas alındığı görülmektedir (16). Bu açıklamalardan, bir kavram geliştirme stratejisi seçmenin tamamen kavrama ve çözülmesi gereken kavramsal soruna bağlı olduğu görülmektedir (16).

Hemşirelikte kavram çalışmalarında kullanılan Meleis'in yönteminde de "kavram açıklama" olarak ele alınan konu, kavramlara atfedilen özellikler veya anlamlar hakkında açık, paylaşılan ve bilinçli bir kabul olmaksızın hemşirelikte kullanılmış kavramları rafine etmek için kullanılabilir. Kavram netleştirme olarak da ifade edilen bu stratejinin amacı, mevcut tanımları iyileştirmek, teorik tanımları keskinleştirmek, kavramın farklı unsurları arasındaki karşılıklı ilişkileri göz önünde bulundurmak, yeni ilişkiler keşfetmek ve anlamlar ve tanımlar hakkındaki mevcut çatışmaları çözmek için bu ilişkileri tartışmaktır (13). Bu çalışmada hemşirelikte "rol, yetkinlik ve yeterlik" kavramlarının açıklanmasında Rodgers'ın yaklaşımı uygun görülmüş ve bu yöntem benimsenmiştir. Rodgers'ın yaklaşımında kavram çalışmasında sırası ile; kavramları ve ilişkili ifadeleri tanımlama, uygun veri toplama alanları oluşturma, verileri toplama ve analiz etme, kavramın bir örneğini tanımlama ve son olarak çıkarımları tanımlama ve hipotez önerme basamakları uygulanmıştır (14,15).

Amaç

Bu çalışmada amaç; var olan rol, yetkinlik ve yeterlik kavramlarının mevcut tanımlarını iyileştirmek, tanımlar hakkındaki çatışmaları çözmek, teorik tanımları keskinleştirmek ve bu kavramları ana dile uygun şekilde yeniden düzenleyerek hemşirelik alanında kullanılabilir güncel ve sade tanımlar yapmaktır.

Çalışma Basamakları

Çalışma için öncelikle, PubMed, Science Direct ve Google Akademik'te 2017-2023 tarihleri arasında "hemşirelikte rol, hemşirelikte yeterlilik/yeterlik, hemşirelikte yetkinlik" ve İngilizce olarak "nursing role, nursing competence, nursing competency, nursing proficiency" anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış ve ilk aşamada 348517 veri bulunmuştur. Erişime açık olan 586 makaleden başlık içerik uyumu aradığında 32 veriye ulaşılmıştır. Veri sonuçlarına göre hemşirelikte rol kavramında anlamsal olarak bir çelişki olmaması

na rağmen alana yönelik net bir kavram açıklamasına rastlanmamıştır. Buna karşın hemşirelikte yeterlik ve yetkinlik kavramlarının hem ana dilde yapılan çalışmalarda hem de İngilizce kaynaklarda çok çeşitli ve çelişkili kullanımlarına rastlanmıştır. Bu durumun özellikle bu konular üzerine yeni çalışmaya başlayan veya çeviri yapacak araştırmacılar için oldukça zorlu süreçlere neden olduğu deneyimlenmiştir.

1. Kavramları ve İlişkili İfadeleri Tanımlama Rol Kavramı

Fransızca kökünden gelen (rôle) rol kavramına, Türk tarihindeki eski yazılı kaynaklarda "tiyatrodaki bir oyuncunun payı" olarak rastlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nda (TDK) dört farklı anlamda yer almakla birlikte araştırma konusu kapsamındaki tanımı "Bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev." şeklindedir (16). Oxford Languages'da ise rol; "Belirli bir durumda bir kişi veya şey tarafından üstlenilen işlev veya oynanan rol." olarak tanımlanmaktadır.

Rol, statünün dinamik yönünü temsil etmekte ve birey, hak ve görevleri yerine getirdiğinde rolünü oynamış olmaktadır. Ayrıca rolün "kültür" tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır (17). Mesleki rolün ise çalışılan yer, etkinlik ve işlevler açısından tanımlanabileceği söylenmektedir (18).

Çalışmalarda da "rol" kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Rol, toplumda belli bir pozisyonda bulunan kişiden, toplumun genelinin beklentisi olan, bireyin davranışlarını düzenleyen pozisyonuna uygun davranışlar olarak ifade edilmiştir (19).

Yeterlik\Yeterlilik Kavramı

Literatürde "yeterlik" veya "yeterlilik" olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda kavramın; dilbilgisine uygunluğu, ilgili ve güncel kaynaklardaki kullanım şekli ve anlaşılabilirliği açısından "yeterlik" olarak kullanılması uygun görülmüştür (5, 20). TDK bu kavramı; yeterli olma durumu, yeterlik; bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet; görevini yerine getirme gücü, kfiyet olarak tanımlanmaktadır (16). Dünya Sağlık Örgütü ise bilgi, tutum ve psikomotor/devimsel düzeyde kabul edilebilir mesleki performans olarak tanımlamıştır (21). İngilizce kaynaklarda yeterlik kavramına karşılık daha çok "competence" ve "competency" kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Buna karşın bu kavramların bazı çalışmalarda yetkinlik kavramına da karşılık geldiği görülmektedir. Competence; bir şeyi iyi yapabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Competency ise competence kavramının altında, sayılabilen isim statüsünde olup "belirli bir işi yapmak için gereken resmi beceriler." şeklinde tanımlanmaktadır (22). Bu kavramlarla ilgili olarak kullanılan competent kelimesi; bir şeyi tatmin edici bir standartta yapmak için yeterli beceri veya bilgiye sahip olmak olarak açıklanmaktadır (22).

Benner çalışmasında “yeterli” kavramına karşılık “competent” ifadesini kullanmış ve hemşirelikte beceri edinimini sırası ile; acemilik, yeterlik (deneyimli kalfa, gelişmiş acemilik), yetkinlik, ustalık, uzmanlık olarak beş aşamada sınıflandırmıştır (23). Bu sınıflandırmaya göre kişi; kabul edilebilir bir performans sergilediği, gerçek durumlar ile başa çıkabildiği, yanındaki tecrübeli kişi tarafından yönlendirilebildiği zaman yeterlik aşamasına ulaştığı kabul edilmektedir (23,24). Miller’ın 1990 yılında tıp eğitiminde öğrencilerin klinik yeterlik düzeylerini belirlemek için tanımladığı yeterlikler piramidinde üçüncü basamakta yer alan “yeterlik”, performansla ilgili bilgi, beceri ve tutumların eğitim ortamında ve gözlem altında uygulayarak gösterilmesi olarak tanımlanmıştır.

Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (TYÇ) Terimler Sözlüğünde yeterlik; “Sorumlu kurum tarafından bireyin öğrenme kazanımlarını belirli ölçütlere göre edindiğinin bir değerlendirme ve geçerlilik kazandırma sürecinin sonunda tanınması halinde elde edilen resmi belgedir (diploma, sertifika, belge vb.)” şeklinde açıklanmıştır (25).

Yükseköğretim Kalite Kurulunun (YÖKAK) Tanım ve Terimler Sözlüğünde yeterlik kavramı; “Bireylerin, bilgi, beceri, tutum, değer, davranış gibi yönlerden sahip olmaları öngörülen özellikler ya da nitelikler bütünüdür ifade eder. Bir meslek alanına özgü görevlerin yapılabilmesi için gerekli olan mesleki bilgi, beceri ve tutumlara sahip olma durumu.” olarak tanımlanmıştır (26).

Yetkinlik Kavramı

Yetkinlik kavramı Fransızca ve Latince “yetkilendirmek (competens)” kelimesinden türetilmiştir. TDK’da yetkinlik “yetkin olma durumu, olgunluk, kemal, mükemmeliyet” olarak, yetkin ise “gerekli olgunluğa erişmiş, olgun, kâmil, mükemmel” şeklinde tanımlanmaktadır (16). İngilizce sözlükte ise “proficiency” iyi standartlarda yetenek ve beceri, “proficient” ise; bir şeyi iyi, ustaca yapabilme olarak tanımlanmaktadır (22). Benner da beceri edinimi sınıflandırmasında yetkin kavramına karşılık olarak “proficient” ifadesini kullanmıştır. Proficient; yetkin, bir şeyi iyi veya ustaca yapabilme olarak tanımlanmaktadır (27).

Miller’ın yeterlikler piramidinin son basamağı olan “yapar” aşaması, mesleki performansın gerçek yaşam koşullarında uygulanması “yetkinlik” olarak tanımlanmıştır (28). TYÇ 2020’de yetkinlik ise; “Bilgi ve becerilerin bir çalışma veya öğrenme ortamında sorumluluk alarak ve/veya özerk çalışma göstererek kullanılması, öğrenme gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanması, toplumsal ve etik meselelerin ve sorumlulukların dikkate alınmasıdır.” olarak açıklanmıştır (25).

Tıp eğitiminde kullanılan Ulusal Çekirdek Eğitim Programında (UÇEP) yetkinlik ve yeterlik tanımlarına özellikle vurgu yapılmış ve yetkinlik; “ilgili yeterlikleri kullanarak gerçek yaşamda gözlenebilir ve etkin bir performansın sergilenmesidir.” şeklinde tanımlanmıştır (20)

Sağlık Bakanlığı’nın 2021 yılında yayımladığı Hemşirelikte Temel Yetkinlikler Kılavuzunda yetkinlik; “Kişinin işteki rolü ile sorumluluklarının önemli bölümünü etkileyen, işteki performansı ile bağlantılı, kabul edilen standartlarla ölçülebilen, eğitim ve gelişim yolu ile iletililebilen bilgi, beceri ve özellik grupları” olarak tanımlanmıştır (6).

2. Uygun Veri Toplama Alanları Oluşturma

Bu araştırmada veriler iki aşamada toplanmıştır. Birinci aşamada nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kavram çalışmalarında önde gelen bir araştırma yöntemidir (29). Görüşme tekniği ise araştırmaya dahil edilen bireylerin bir konu ya da durum hakkında duygu, düşünce, tutum ve tecrübelerinin anlaşılabilmesi yolu ile bilgi toplama etkinliği olarak tanımlanabilmektedir (30).

İkinci aşama ise hemşirelik paydaşları ile görüş ve öneri alışverişinde bulunabilmek amacı ile düzenlenen çalıştay aşamasıdır. Çalıştay; bilim insanları, uzmanlar ve konu ile ilgili kişilerin bir konuda çalışmalar yapmak için kullandığı inceleme ve değerlendirme toplantısı olarak tanımlanabilir (16, 31).

3. Araştırmanın Etik Boyutu

Bu araştırma için Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan etik kurul onayı (24.06.2021 tarihli toplantının 06/11 karar sayısı ve 1008 protokol numaralı onayı) alınmıştır. Bireysel görüşmeler için yazılı, delphi çalışması için Google form eklenen madde ile etik izinler alınmıştır. Çalıştayda online ortamda kaydedilmesi için program sırasında katılımcılardan sözlü izin alınmıştır.

4. Veri Toplama ve Analiz Etme

Araştırmanın ilk aşaması olan bireysel görüşmeler online ve yüz yüze olmak üzere 11 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ulaşılabilen tüm hemşirelik paydaş gruplarından birer kişi dahil edilmiştir. Bunlar; bir öğretim üyesi, bir Hemşirelik Eğitimi Derneği üyesi (HEMED), bir Hemşirelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (HEPDAK) üyesi, bir Türk Hemşireler Derneği (THD) üyesi, bir Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Hemşirelik Çalışma Grubu üyesi, bir Öğrenci Hemşireler Derneği (ÖHDER) üyesi, bir Sağlık Bakanlığı Temsilcisi, bir Sivil Toplum Kuruluşu üyesi, bir hemşire, bir hasta ve bir hasta yakınıdır (Tablo 1).

Tablo 1. Bireysel Görüşme Katılımcı Profili

Hemşirelik paydaşları	Sayı		Mesleki deneyim	Özellikleri
Öğretim üyesi	1	Dr. Öğretim üyesi	17 yıl	Öğretim üyesi
HEMED üyesi	1	Prof. Dr.	33 yıl	Anabilim Dalı Başkanı
HEPDAK üyesi	1	Dr. Öğretim üyesi	21 yıl	Öğretim üyesi
THD üyesi	1	Doç. Dr.		İl şube başkanı
YÖK Hemşirelik Çalışma Grubu üyesi	1	Prof. Dr.	24 yıl	Öğretim üyesi
Sağlık Bakanlığı temsilcisi	1	Memur	25 yıl	İl sağlık müdürlüğü eğitim koordinatörü
Sivil toplum kuruluşu üyesi	1	Araştırma görevlisi	9 yıl	Kadın ve demokrasi derneği üyesi
Hemşire	1	Uzman hemşire	9 yıl	Eğitim araştırma hastanesi servis hemşiresi
ÖHDER üyesi	1	4. sınıf Hemşirelik bölümü öğrencisi		ÖHDER başkanı
Hastanede yatan hasta	1	Lise mezunu		Hastanede kalış süresi 10 gün
Hastanede yatan hasta yakını	1	Lisans mezunu		Hastanede kalış süresi 7 gün

*HEMED: Hemşirelik Eğitimi Derneği

*HEPDAK: Hemşirelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

*THD: Türk Hemşireler Derneği

*YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

*ÖHDER: Öğrenci Hemşireler Derneği

Görüşme verileri araştırmacı tarafından oluşturulan "Görüşme formu" ile toplanmıştır. Form; "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "hemşirelikte rol nedir, hemşirelikte yetkinlik nedir, hemşirelikte yeterlik nedir?" olarak üç açık uçlu sorudan oluşan "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu"ndan oluşmaktadır. Online ve yüz yüze yapılan her iki görüşme biçiminde de görüşmecilerden sözlü ve yazılı izin alınarak video kaydı yapılmış ve analiz sürecinde oluşabilecek veri kaybı en aza indirilmeye çalışılmıştır. Nitel bir araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamada ses ve görüntü kayıtlarının kullanılması en önemli yöntemler arasında gösterilmektedir (32).

Görüşmelerin veri doygunluğu sağlanıncaya kadar sürdürülmesine özen gösterilmiş ve ortalama 10-20 dakika aralığında tamamlanmıştır. Görüşmeler sırasında kayıtların yanı sıra ilgili notlar alınmış ve görüşme sonuçlarına eklenmiştir. Elde edilen verilerin bütüncül bir yaklaşımla okunarak analiz edilmesine özen gösterilmiştir. Verilerin analizinde görüşmeye ilişkin ses, görüntü kaydı ve yazılı notlardan yararlanılmış, betimleyici analiz yapılmıştır. Katılımcılar görüşme sırasına göre K1, K2, K3...olarak numaralandırılmıştır. Araştırmanın ikinci aşaması olan çalıştay 25 Şubat 2022 tarihinde çevrim içi ortamda ve 111 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya hemşirelik alanında önemli derneklerin başkan ve başkan yardımcıları,

hemşirelikte dekan ve bölüm başkanları, çeşitli kurumlardan öğretim elemanları, çalışan hemşireler ile lisans ve lisansüstü hemşirelik öğrencileri olmak üzere birçok paydaşın katılımı sağlanmıştır. Çalıştay verileri, tanıtıcı bilgi formu ve yapılan kavram çalışmasına yönelik olarak "hemşirelikte rol nasıl tanımlanmalıdır, hemşirelikte yeterlik nasıl tanımlanmalıdır ve hemşirelikte yetkinlik nasıl tanımlanmalıdır?" sorularının yer aldığı araştırmacı tarafından oluşturulan veri toplama formları ile toplanmıştır. Çalıştay verileri ve görüşme yolu ile elde edilen veriler çalıştay sonunda katılımcılara sunularak gözden geçirilmiştir. Son olarak katılımcılardan gelen öneriler, literatür desteği ve araştırmacının yorumu ile kavram açıklamaları son halini almıştır.

5. Kavramın Örneğini Tanımlama

Bu aşamada kavramların tanımı üzerine elde edilen örnek bulgular verilmiştir. Bireysel görüşmeler sonucunda elde edilen bulguların örnekleri aşağıdaki gibidir.

Hemşirelikte Rol Kavramı

1. "Hemşire dediğimizde hastaya bakması, ilgilenmesi, iyileştirmesi geliyor aklıma. Rol olarak nasıl söyleyeceğimden emin değilim ama hastaya her türlü yardımcı olma, bakımını yapıp destek olma rolü diyebilirim."(K3)

2."Hemşire ve rol... Yani hemşirenin çok fazla rolü var aslında. Sanırım mesleki anlamda üstüne düşen, yapması gereken, ondan beklenen görevler sorumluluklar diyebilirim."(K5)

Hemşirelikte Yeterlik Kavramı

1."Yeterli dediğimizde, yeterli bir hemşire işini iyi yapsın onu sevsin, hastaları sevsin, empati yapsın, sorularına cevap versin onları yalnız hissettirmesin. Anlayacağınız hocam hemşirenin işi zor insan bazen evinde görevmediğini hastaneden hiç tanımadıklarından bekliyor. Bu iş işte o yüzden sevilmeden yapılmaz bence." (K6)

2."Yeni mezun bir hemşire bir kere asgari düzeyde HUÇEP yeterliliklerini karşılamalı. Bunu yanında aldığı eğitimi ve mesleğini içselleştirmiş olmalı. Yaratıcı olmalı ki çalıştığı her ortamda her duruma çözüm odaklı yaklaşsın. İyi bakım versin ve empati becerisi gelişmiş olsun. Bana bırakırsan daha çok şey eklerim ama temel olarak bakılım diyorsun temelde bunlar olmalı bence (gülümseyerek konuşma devam ediyor.)."(K10)

Hemşirelikte Yetkinlik Kavramı

1."Yetkinliği konuşmamız iyi oldu. Bu şekilde düşünecek olursak okulundan yeni mezun olmuş bir hemşire hemşirelik felsefesine sahip, mesleki ahlakı olan buna uygun görevini yerine getiren, çalıştığı birimde sorumluluk alabilen, iletişimi iyi, pozitif ve yardımsever ve probleme çözüm odaklı yaklaşan bir birey olmalı bence. Bunların tamamı yetkinlik olarak ele alınır mı bilemem ama bence çok önemli özellikler."(K1)

2."Yetkinlik.... Yetkin olma... Sanırım olması gerekenden yani mesleğini yapabilmesi için sahip olması gerekenlerden daha ilerisi daha iyisi. Ya da tam tersi miydi? O yeterlilik miydi?(gülüyor)..."(K2)

Çalıştay sonucunda elde edilen bulguların örnekleri aşağıdaki gibidir.

Hemşirelikte rol kavramı ve bu kavramın kapsamı istenen ifadelerin önerileri aşağıda verilmiştir.

- Üzerimize düşen görev ve sorumluluklarımız,
- Toplumun bizden beklentisi kapsamındaki görevler,
- Otonomi boyutunda kendi kararımızla gerçekleştirdiğimiz eylemler,
- Kişinin yapması gerekenler, görev yapmakla zorunlu olduğumuz şeyler,
- Yaptığımız işlere, görevlere, sorumluluklara çerçeve sunar,
- Bireyin statüsüne uygun olarak sergilediği / ondan beklenen davranışlar
- Meslekte kendiliğinden gelen davranışlar,
- Yapabileceklerimize alan açar, rol esnekliği, kişiye özgü algılama ve sergileme,
- Benimsediği, kendi karar verdiği ve özgürce kullandığı tutum beceri ve davranışlar.

Hemşirelikte yeterlik kavramı ve bu kavramın kapsamı istenen ifadelerin önerileri aşağıda verilmiştir.

- Yeterlik, o yetkinliğe ulaşmak için kişinin kazanması gereken bilgi beceri ve tutumları kapsmalıdır.
- Yeterlik acemiden ustaya gider. Acemi 0-1 yıldır.
- Yeterlik o işin ehliyeti için kişiden beklenen azami niteliklerdir.

Hemşirelikte yetkinlik kavramı ve bu kavramın kapsamı istenen ifadelerin önerileri aşağıda verilmiştir.

- Yetkin olma, istenen nitelikli performansa ulaşmak için gerekli bilgi beceri ve tutum,
- Kişinin gereksinimine, koşula uygun en iyi şekilde karşılayabilecek iş performansı sergilemesi,
- Yetkinlik üst düzey becerilerdir ve Benner modelinde ustalık kavramı ile bağdaştırılabilir,
- Deneyim, kıdem ve uzmanlık ile ustalaşmak,
- Yetkinlikte birçok bakım gereksinimini ve krizi yönetebilmek gerekir. Analiz, sentez beklenir ve duruma uygun yaratıcılığı ortaya koyma söz konusudur.

6. Çıkarımları Tanımlama ve Hipotezler Önerme

Hemşirelikte Rol

Hemşirelik rolleri hemşirelik alanında uzun yıllardır var olan ve çeşitli etkenlerden hareketle değişim ve dönüşüme uğrayan hemşirelik mesleğinin uluslararası kabul görmüş bir parçasıdır (33). Bu açıdan kavramın alana yönelik olarak ve paydaş görüşleri dahilinde çalışılması önemli görülmektedir. Bu çalışmada katılımcılar, genel rol kavramında anlamsal açıdan bir çelişki yaşamamıştır. Ancak çalışma bulgularına "hemşirelikte rol" kavramı olarak bakıldığında mesleki rollere kişinin kendi karakter yapısının ve benimsediği değer ve yaklaşımların etki ettiği vurgulanmaktadır. Kişinin karakteristik özelliklerinin hangi meslekte olursa olsun mesleğin icrasına yansımaları kaçınılmazdır. Ancak bu durum hemşirelikte mesleki rollerin belirlenmesinde temel alınacak bir ölçüt olarak görülmemektedir. Çünkü hem belirlenen mesleki roller hem de kavram olarak bakıldığında genellenebilir ifadelerin olması o kavramın kullanımı ve üzerine yapılacak çalışmaların güvenilirliği açısından gereklidir. Ayrıca rol kavramı için "sorumluluk" ifadesi de çalışma bulgularında sıkça dile getirilen bir başka kavramdır. Literatürde de bu iki kavramın sık sık yan yana kullanıldığı görülmektedir. Sonuç olarak; çalışma bulguları, literatür desteği ve araştırmacıların yorumu ile "hemşirelikte rol" kavramının aşağıdaki şekilde kullanımı önerilmekte ve alana yönelik yapılan bu tanımın çalışmalar açısından kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Hemşirelikte Yeterlik ve Yetkinlik

Hemşirelikte yeterlik ve yetkinlik kavramları uzun yıllardır güncelliğini koruyan bir konudur. Buna rağmen çalışma bulgularında da literatür destekler nitelikte kavramlar arasında yoğun bir karmaşa olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak hemşirelik\sağlık alanına yönelik temel ve güncel çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda öncelikle kavramlar arası sorunlardan

biri olan hiyerarşik sıralamada yetkinlik mi yeterlik mi üst sırada yer almalı sorusu yanıtlanmıştır. Benner'ın hemşirelikte beceri edinimi sıralamasında, Miller'ın piramidinde, HUÇEP 2022 ve UÇEP 2020'de görülmektedir ki "yetkinlik yeterliğin bir üst basamağıdır." Bununla birlikte UÇEP (2020, s.34)'de şöyle önemli bir öneri de sunulmaktadır: "Yetkinliklere ulaşmak için; yetkinlik, yeterlikler ve alt yeterlikler arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmalıdır. Bu nedenle eğitim programları alt yeterlikler yoluyla yeterliklere, yeterlikler yoluyla mezuniyet yetkinliklerine ulaşıldığını garanti altına almalı; öğretimin tasarımı, uygulanması ve değerlendirilmesi bu hiyerarşik ilişkiye uygun olarak planlanmalıdır". Bu öneri konu üzerine yapılacak yeni çalışmalar için de yol gösterici olacaktır.

Bu doğrultuda çalışma bulguları, literatür desteği ve araştırmacıların yorumu ile "hemşirelikte yeterlik ve yetkinlik" kavramlarının aşağıdaki şekilde kullanımı önerilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma ile hemşirelik ve sağlık bilimleri alanında sıklıkla kullanılmakta olan rol, yetkinlik ve yeterlik kavramlarının hemşirelik paydaş görüşleri doğrultusunda güncel tanımları yapılmıştır. Bu kavramların alana yönelik çalışmaların anlaşılabilirliği ve kavram karmaşasını gidermesi açısından ilgililerce çalışmada tanımlanan şekli ile kullanılması ve alana yönelik karmaşa yarattığı fark edilen kavramların titizlikle yeniden incelenmesi önemli görülmektedir. Nitekim kavram öğretimi öğretim süreçlerinin ilk ve en önemli süreçlerindendir.

Etik Boyutu

Bu araştırma için Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan etik kurul onayı (24.06.2021 tarihli toplantının 06/11 karar sayısı ve 1008 protokol numaralı onayı) alınmıştır. Bireysel görüşmeler için yazılı, delphi çalışması için Google form eklenen madde ile etik izinler alınmıştır. Çalıştayda online ortamda kaydedilmesi için program sırasında katılımcılardan sözlü izin alınmıştır.

Yazar Katkıları

Fikir\Kavram: BA, FO; Denetleme/Danışmanlık: FO; Veri Toplama ve/veya İşleme: BA; Analiz\Yorum: BA, FO; Literatür Taraması: BA, Makalenin Yazımı: BA; Eleştirel inceleme: FO

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek

Çalışma için destek alınan kurum ve kuruluş yoktur.

Bu çalışma, Berna Akçakoca (2023) tarafından tamamlanan "Hemşirelik rol, yetkinlik ve yeterliklerinin belirlenmesi" başlıklı doktora tez çalışmasının bir aşaması olarak gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Yalçın A. Bilimsel çalışmalarda kavram oluşturma ve sözsüz iletişim kavramları üzerine. *Avrasya Terim Dergisi* 2017; 5: 74-79.
2. Söyler M. Kavram ve Kuram Analizi Yöntemi: Sartori Geleneği. *Uluslararası İlişkiler*. 2020;66: 93-115
3. Collier D, Gerring J. Concepts and method in social science: the tradition of Giovanni Sartori (introduction). *Concepts & Method in Social Science: The Tradition of Giovanni Sartori*. (Ed.) Routledge, London, 2009. p. 1-10.
4. Kaya N, Turan N. Hemşirelik Biliminde Kavram Analizi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*. 2017; 9: 153
5. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP). 2022. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hemed.org.tr/wp-content/uploads/2023/10/hemsirelik_cekirdek_egitim_programi.pdf [Erişim Tarihi 15.02.2025].
6. Sağlık Bakanlığı. 2021. Hemşirelikte temel yetkinlikler kılavuzu. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Yayin/587> [Erişim Tarihi 10.10.2023].
7. International Council of Nurses (ICN). 2021. The ICN Code of Ethics for Nurses. Erişim adresi: https://www.icn.ch/system/files/documents/2020-10/CoE_Version%20for%20Consultation_October%202020_EN.pdf [Erişim Tarihi 1.11.2022].
8. World Health Organization. 2020. Competencies for nursing working in primary care. Erişim adresi: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/441868/Competencies-nurses-primary-health-care-eng.pdf [Erişim Tarihi 10.10.2023].
9. European Federation of Nurses Associations (EFN). 2015. Competency Framework Adopted at the EFN General Assembly Brussels. Erişim adresi: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://efn.eu/wp-content/uploads/2022/03/EFN-Competency-Framework-19-05-2015.pdf> [Erişim Tarihi 1.11.2022].
10. Khan K, Ramachandran S. Conceptual framework for performance assessment: competency, competence and performance in the context of assessments in healthcare—deciphering the terminology. *Medical teacher*. 2012; 34: 920-928.
11. Pijl-Zieber, Em M., et al. Competence and competency-based nursing education: Finding our way through the issues. *Nurse Education Today*. 2014; 34: 676-678.
12. McCarthy G, Fitzpatrick JJ. Nursing concept analysis: applications to research and practice. New York: Springer Publishing Company 2016; 4-5.
13. Değirmen N, Kanan N, İlhan S E. Meleis' in Kavram Geliştirme Süreci ile "İnsan" Kavramının Hemşirelik Açısından Analizi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. 2023; 13:654-664.
14. Rodgers B L. Philosophical foundations of concept development. In B. L. Rodgers, K. A. Knafl (Ed). , *Concept development in nursing: Foundations, techniques and applications*. Saunders, Philadelphia, 2000. p. 7–37.
15. Rodgers, B. L. Concept analysis: An evolutionary view. In B. L. Saunders, Philadelphia. 2000. p. 77–102.
16. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 2025. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi 5.01.2025]
17. Lopata H Z. Role theory. Social roles and social institutions: Essays in honor of Rose Laub Coser, 1991. p.1-11.
18. Biddle B J. ve Thomas E J. () *Role Theory: Concepts and Research*. John Wiley and Sons, New York. 1966.
19. Ceylan T. Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol. *Journal of Graduate School of Social Sciences*.2011; 15: 89-104.
20. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (UÇEP) 2020. Erişim adresi: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/ulusal-cekirdek-egitimi-programlari> [Erişim tarihi 5.01.2023]
21. World Health Organization. 2001. Erişim adresi: <https://apps.DSÖ.int/iris/bitstream/handle/10665/108405/E72918.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Erişim tarihi 5.01.2023]
22. Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson, USA; 2014

KAYNAKÇA

23. Benner P, Tanner C, Chesla C. (1992). From Beginner to Expert: Gaining a differentiated clinical world in critical care nursing. *Advances in Nursing Science*, 1992; 14(3), 13-28.
24. Karadağ A, Çalışkan N, Baykara ZG. Hemşirelik Teorileri ve modelleri (1. Baskı). Akademi Basın ve Yayıncılık, İstanbul; 2017.
25. Türkiye Yeterlikler Çerçevesi. TYÇ Terimler Sözlüğü 100 Temel Kavram.2020. Erişim adresi: tyc.gov.tr. [Erişim tarihi 5.10.2022]
26. Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK). Tanımlar ve terimler sözlüğü. Erişim adresi: <https://www.yokak.gov.tr/?cm-flush=1> . [Erişim tarihi 5.10.2022]
27. Benner P. From novice to expert. *AJN The American Journal of Nursing*, 1982; 82(3):402-407.
28. Miller GE. The Assessment of Clinical Skills/ Competence/ performance. *Academic medicine*.1990; 65(9):63-67
29. McCarthy G, Fitzpatrick JJ. Nursing concept analysis: applications to research and practice. Springer Publishing Company, New York, 2016. p. 4-5.
30. Dömbekci HA, Erişen MA. Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022; 22(2):141-160.
31. Şahan H. Öğretim Yöntem ve Teknikleri. Pegem, Ankara, 2011.
32. Karasar N. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 1998.
33. Kellett P, O'Lynn C E, Herakova LL, O'Connor T. Gender Role Conflict and Male Nursing Students' Academic and Program Success. *Journal of Nursing Education*. 2023; 62(1): 42-46.